

Een vergeten monument voor Edward Anseele

Hans Mortelmans, Amsab-ISG

In een van de 367 kamers van het Kunstencentrum Vooruit staat al jaar en dag het ontwerp voor het Anseelemonument van Jules Van Biesbroeck. Hij creëerde het beeldhouwwerk in opdracht van het Anseelecomité, na de dood van 'Eedje' in 1938. De jury verkoos echter het ondertussen befaamde beeld van Jozef Cantré, dat in 1948 een plaats kreeg op het Frankrijplein te Gent. Van Biesbroeck, die decennialang huiskunstenaar was van SM Vooruit, was diep geschokt door deze keuze. Ook de jury zat enigszins verveeld met de affaire, want het ontwerp van Van Biesbroeck werd nooit officieel tentoongesteld. Voor de honderdvijftigste verjaardag van Eedje Anseele halen wij dit vergeten meesterwerk van onder het stof.

Reeds tijdens de rouwplechtigheid voor Edward Anseele op 21 februari 1938, sprak Camille Huysmans het voornemen uit om “die legende en de brok geschiedenis [...] voor altijd in het steen te bijtelen [sic]”.⁽¹⁾ De fondsenwerving voor het Anseelemonument begon reeds de dag na de begrafenis. Op 27 februari kon Gust Balthazar, directeur van het dagblad *Vooruit*, al de eerste ‘lijst der gestorte gelden’ publiceren.⁽²⁾ Het Comité voor het Anseelemonument, dat verantwoordelijk was voor de organisatie, financiering en merchandising van het project, bestond uit Emiel Vergeylen, Edward Anseele jr., Georges Hamers, Gust Wallaert, Louis Grau en Emile Langui. Deze laatste had als secretaris en spreekbuis van het comité de meeste invloed op het verloop van het project. Voor de keuze van het

Ontwerp van het Anseelemonument van Jules Van Biesbroeck (Foto Lieve Cosyns, met dank aan Kunstencentrum Vooruit)

Maquette van het Anselemonument van Jozef Cantré. Op de foto onder meer Gust Balthazar (2e v.r) (foto Waro Agentschap)

beeld werd een beperkte wedstrijd uitgeschreven. Het comité nodigde zes kunstenaars uit om binnen drie maanden een ontwerp voor een beeld van Anseele als volkstribuun in te dienen op schaal 1/5, vergezeld van een tekening van het hoofd van Anseele op ware grootte, technische tekeningen en een lastenkohier. De beeldhouwers waren Jules Van Biesbroeck, Jozef Cantré, Oskar Jaspers, Henri Puvrez, Adolphe Wansart en Ernst Wynants.⁽³⁾ Een negenkoppige jury zou in augustus 1938 een ontwerp selecteren. Een technisch comité ten slotte hield zich bezig met de structurele aspecten en de plaatsing van het monument.

Deze gang van zaken betekende een stijlbreuk met het verleden. In het tijdperk van Vader Anseele gingen grote opdrachten als vanzelfsprekend naar de vaste artistieke waarden van de beweging: Van Biesbroeck, Dierkens, Brunfaut ... Dit wil niet zeggen dat er nu meer transparantie kwam. Op 1 juli moesten alle inzendingen afgeleverd worden in de Gentse Academie. De ontwerpen werden niet tentoongesteld en niet besproken in de pers. Dit stilzwijgen was merkwaardig, aangezien alle leden en militanten vrijwel dagelijks werden aangemaand om hun plicht te doen en te storten voor het monument. Op 13 augustus viel de uitspraak van de jury: het ontwerp van Cantré was gekozen met eenparigheid van stemmen min één onthouding.⁽⁴⁾ Jules Van Biesbroeck vermoedde een complot. Dit is niet eens zo gek wanneer we een blik werpen op de leden van de jury.

Frits Van den Berghe: 55 jaar

Geboren te Gent in 1883, als zoon van de universiteitsbibliothecaris. Hij volgt lessen aan de Gentse Academie waar Jules Van Biesbroeck doceert. Tot zijn medestudenten behoren Oscar Coddron en Albert Servaes. Tijdens zijn Latemse jaren werkt Frits met Paul-Gustave Van Hecke aan *Nieuw Leven* en *Den Boomgaard*. Van Hecke wordt levenslang geldschietter, bemiddelaar en promotor van Van den Berghe. Tijdens de oorlog is hij in Nederland als medewerker aan *De Vlaamsche Stem*, samen met Jozef Cantré en René De Clercq. Wanneer hij in 1919 door de Gentse gemeenteraad wordt afgezet als leraar aan de Gentse Academie wegens 'medewerking aan het verbreken van de nationale eenheid', vindt hij onderdak bij het gezin Cantré in Blaricum. (Nederland). In de jaren 1920 leeft hij hoofdzakelijk van de financiële en promotionele steun van Gust Van Hecke. Na de 'kunstcrisis' van 1930 sluipt Van Hecke hem binnen in de redactie van *Vóoruit* waar hij als illustrator werkt tot zijn dood in 1939.

Georges (Geo) Bontinck: 35 jaar

Geboren te Gent in 1903, als zoon van de secretaris van de Verenigde Metsers (en gewezen zaakvoerder van de NV Gentsche Bouwwerken), Karel Bontinck. Hij is een klasgenoot van Emile Langui. Geo studeert architectuur aan de Gentse Academie bij Geo Hendrickx maar ondergaat in de jaren 1930 de rechtstreekse invloed van Henri Van De Velde. Als lid van de bestuurscommissies voor Monumentenzorg, Academie en Museum wordt hij in 1935 door academiedirecteur Oscar Van De Voorde benoemd tot hoofd van de afdeling Sierkunst. Na WO II wordt Bontinck zelf directeur van de academie. Zijn architectenbureau zal in die periode de skyline van Gent ingrijpend hertekenen.

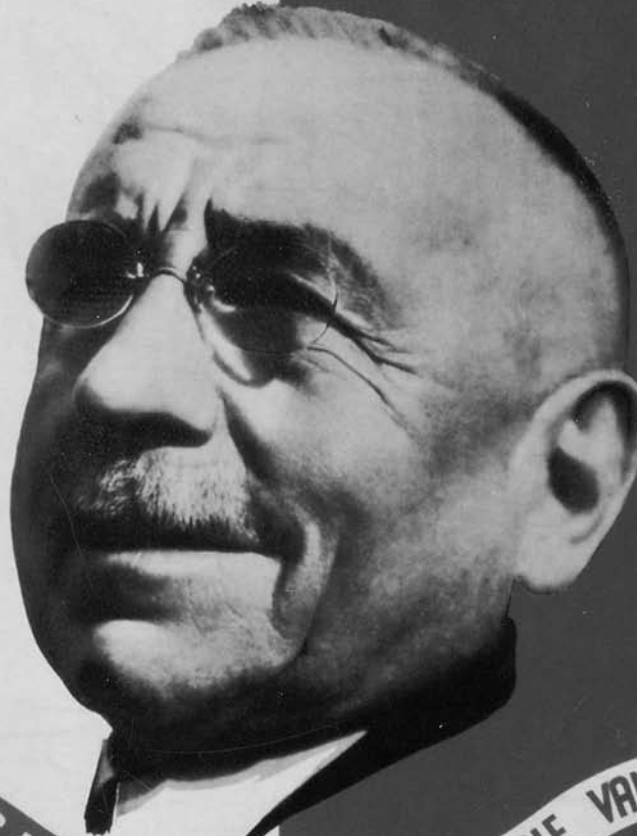
Oscar Coddron: 57 jaar

Geboren te Gent in 1881. Zijn opleiding als schilder-graficus krijgt hij aan de Gentse Academie. In 1918 vestigt hij zich te Latem. In 1931 vormt hij samen met Gaston Crommen, Georges Hamers, Raymond Herreman, Frits Van den Berghe, Jozef Cantré en Richard Minne de legendarische redactie van *Koekoek*.

Paul-Gustave Van Hecke: 50 jaar

Geboren te Gent in 1887 in een socialistisch arbeidersgezin. Als jonge twintiger is hij reeds de bezieler van de avant-gardeperiodieken *Nieuw Leven*, *De Boomgaard* en het *Rode Zeil*. Met zijn Brusselse galerie en kunsttijdschrift *Sélection* (en later *Variété*) is hij, samen met André De Ridder, dé promotor van jonge, beloftevolle kunstenaars zoals Constant Permeke, Gust. De Smet, Fritz Van den Berghe en René Magritte. Ondertussen leidt hij het mondaine modehuis 'La maison de couture Norine' te Brussel, samen met zijn vrouw Honorine Deschryver. Zijn opgang in het artistieke milieu als theaterregisseur, acteur, schrijver, recensent en kunsthandelaar komt met de beurscrash van 1929 plots tot een einde. Z'n goede relaties met het socialistische milieu bezorgen hem een plaats in

MONUMENT E. ANSEELE
Inhuldiging te Gent
ZONDAG 27 JUNI 1948

50^e VERJARING DER TEXTIELARBEIDERSCENTRALE VAN BELGIË

NATIONAAL COÖPERATIEF CONGRES

PHOTO-LITHO VAN DEN HENDE - GENT.

de redactie van *Vóoruit*. Met Emile Langui verzorgt hij er de rubriek 'Geestesleven'. Ten tijde van het Anseeleconкурс is hij hoofdredacteur.

Piet Heckers: 47 jaar

Geboren te Gent in 1891. Studeert beeldhouwkunst aan de Gentse Academie en werkt een tijdje in het atelier van de familie Van Biesbroeck. Hij is leraar aan de academie en lid van de kring Kunst en Kennis samen met oud-studenten van de academie.

Emile Langui: 35 jaar

Studeert aan de universiteit van Gent. In 1931 krijgt hij van Gust Balthazar een forum in *Vóoruit* om moderne kunst te verdedigen nadat onder andere Van Laer zich laatdunkend heeft uitgelaten over Permeke. Langui blijft als kunstrecensent voor *Vóoruit* werken en effent het pad voor een nieuwe groep getalenteerde medewerkers: Gust Van Hecke, Frits Van den Berghe, Richard Minne, Raymond Herreman, enz. In 1933 publiceert hij een eerste monografie over Van den Berghe. Na de dood van Anseele benoemt Vergeylen hem tot secretaris, spreekbuis en kernfiguur van het Actiecomité voor het Anseelemonument. Na WO II maakt hij carrière op het departement voor Schone Kunsten in Brussel. Bij zijn pensionering is hij administrateur-generaal voor Kunstzaken.

Louis Piérard: 52 jaar

Geboren te Frameries in 1886. Na WO I wordt hij socialistisch Kamerlid voor het arrondissement Mons. Intussen schrijft hij literatuur- en kunstkritiek voor *Le Soir*, *Le Peuple* (vanaf 1922) en tal van buitenlandse periodieken.

Victor Bourgeois: 41 jaar

Victor Bourgeois zetelt in de plaats van Henri Van De Velde.

Geboren te Charleroi in 1897. In 1919 verzet hij zich tegen het academisme binnen zijn architectuuropleiding. Samen met zijn broer Pierre sticht hij de avant-gardeperiodieken *Au Volant*, *Le Geste* en *7arts*. Met zijn ontwerp van de modernistische tuinwijk 'Cité Moderne' in Sint-Agatha-Berchem (1922-1925) verwerft hij internationale faam. Hij speelt een belangrijke rol in de Congrès Internationaux d'Architecture Moderne (CIAM) en organiseert het derde CIAM-congres in Brussel over de rationele verkaveling. Tussen 1925 en 1930 bouwt hij ook de woonsten van Oscar Jespers, Herman Teirlinck en Karel Maes. Zijn laatste belangrijke project is 'La Tour Eternit' op de expo van 1958.

Affiche uitgegeven in 1948 door de Textielarbeiderscentrale van België (TACB) en de Belgische Socialistische Partij (BSP) voor de inhuldiging van het standbeeld van Edward Anseele

August Vermeyleen: 66 jaar, voorzitter van de jury

Geboren te Brussel in 1872. Tijdens zijn studies geschiedenis aan de Université Libre de Bruxelles (ULB) sticht hij de toonaangevende Vlaamse tijdschriften *Jong Vlaanderen* en *Van nu en straks* (met Emmanuel de Bom en Henri Van De Velde). Hij doceert kunstgeschiedenis en Nederlandse letterkunde aan de ULB alvorens te doceren aan en rector te worden van de vervlaamste Gentse universiteit (1930). Tussen 1921 en 1945 zetelt hij als socialistisch senator.

Vader Anseele was niet meer en de tijden waren veranderd. In 1923 besliste hij nog op eigen initiatief: *“Het is niet mogelijk dat in Gent aan Van Beveren een monument wordt opgericht, zonder dat wij aan Jules Van Biesbroeck vragen, wat hij daarover denkt en of wij voor dit werk op hem mogen rekenen.”*⁽⁵⁾ Vijftien jaar na datum was een nieuwe generatie intellectuelen opgestaan met niet alleen een andere smaak maar ook met andere netwerken. Op 14 augustus maakte het comité de keuze voor Cantrés ontwerp bekend in *Vóoruit*. Een bijkomende onkostenvergoeding van 15.000 frank werd verdeeld onder Van Biesbroeck, Jespers en Wynants, bij wijze van troostprijs.⁽⁶⁾ In *Vóoruit* verklaarde Langui de heimelijke jurering met de woorden: *“Het beeld mág niet beantwoorden aan den smaak der massa, die helaas nog heel wat opleiding noodig heeft! Maar het moet beantwoorden aan het gevoel van de massa [...]”*⁽⁷⁾

Langui wist dat de publieke opinie gewonnen was voor het populaire realisme van Van Biesbroeck. De jury representeerde daarentegen de kleine maar actieve groep progressisten in kunst- en partijmilieus. De wedstrijd, gaf Langui jaren later toe, was een veldslag tussen Cantré en Van Biesbroeck, tussen ambacht en vernieuwing.⁽⁸⁾

Hoezeer Van Biesbroeck getroffen was door deze vernedering vernemen we uit de *Vóoruit* van 2 september 1938:

“Men verzekert ons dat Jules Van Biesbroeck ergens in een winkeluitstalling in onze stad de niet bekroonde maquette exposeert, waarmede hij deelnam aan den beperkten wedstrijd voor het Anseele-monument. Men voegt eraan toe dat de manier waarop de zaak voorgesteld wordt niet anders kan uitgelegd worden dan als een spijtige maar ondubbelzinnige uiting van wrevel tegenover de uitspraak van de jury.”⁽⁹⁾

Van Biesbroeck haalde hiermee een dubbele slag thuis: zijn ontwerp was in het openbaar getoond en het Anseelecomité voelde zich verplicht tekst en uitleg te geven. Maar Langui doopte zijn pen diep in vitriool: *“...[wij] willen niet gelooven dat [Van Biesbroeck], na de ongunstige uitspraak van de jury zulk marktkramerig beroep zou doen op de “vox populi” [...]. Wij zijn goed geplaatst om te weten dat de jury besloot tot het niet exposeren van deze maquette [...] om Van Biesbroeck in den grond een dienst te bewijzen.”*⁽¹⁰⁾

Langui hekelde ook de *“donkeren blik”, “verbeten mond”* en de *“negatieve geest waarin het werk opgevat werd”*. *“Heeft het ontwerp van Van Biesbroeck dan helemaal geen kwaliteiten?”*, vroeg Langui zich ten slotte af. Hij besloot dat de compositie minder slecht was dan het Van Beverenmonument.⁽¹¹⁾

Bijna zeventig jaar na datum kunnen we het plaasteren schaalmodel van het Anseelemonument van Van Biesbroeck bekijken. Het krijgt een ereplaats op de tentoonstelling *Eedje Anseele (1856-1938). Op- en neergang van een Gentse mythe* en het staat daar helemaal op zijn plaats.

Volgens Langui moest een Anseelemonument *“macht, optimisme en zelfvertrouwen”* uitstralen. Want *“opbouwers en animateurs zijn nooit pessimisten!”*⁽¹²⁾ Niets daarvan vinden we terug in Van Biesbroecks maquette. Anseele is afgebeeld als een arbeiderszoon wiens zakenpak nooit echt lekker zat. Hij lijkt terug te kijken op zijn leven en zijn scheppingen met een dubbel gevoel. Machteloze razernij of vastberadenheid? Ontgoocheld of fier? Zijn laatste jaren waren zeker niet zijn meest opgewekte. In de ogen van de oude Anseele lees je de melancholie van de macht. De val van de Belgische Bank van den Arbeid had een diepe morele crisis teweeggebracht binnen de socialistische beweging. De BWP lag zozeer onder vuur dat een interne commissie orde op zaken moest stellen. Het uitzuiveren van de eigen rangen was een proces dat Anseele erg moeilijk kon verteren. ‘Le cas Anseele’ draaide uit op een bescheiden vadermoord. Misschien had Van Biesbroeck met zijn ontwerp de vinger op die wonde gelegd. Met deze hommage aan zijn oude beschermheer en vriend sloot Van Biesbroeck zijn carrière in de coöperatie Vooruit af. Het Anseeletijdperk was definitief voorbij, in de plaats kwam de mythe: *“Een ijzeren mensch! Het volmaakte type van den doelbewuste optimist! Het levend beeld van de daad en het vertrouwen in de daad!”*⁽¹³⁾

(1) *Vóoruit*, 20/02/1938.

(2) *Vóoruit*, 27/02/1938.

(3) Algemene voorwaarden van den beperkten wedstrijd, BWP-BSP-archief Gent-Eeklo.

(4) *Vóoruit*, 14/08/1938.

(5) Brief van E. Anseele sr. aan Jules Van Biesbroeck, 03/09/1923, BWP-BSP-archief Gent-Eeklo.

(6) Juryverslag, 13/08/1938, BWP-BSP-archief Gent-Eeklo. Zie ook: *Vóoruit*, 14/08/1938.

(7) *Vóoruit*, 19/08/1938.

(8) *Vóoruit*, 23/01/1969.

(9) *Vóoruit*, 02/09/1938.

(10) *Vóoruit*, 02/09/1938.

(11) De verwijzing naar het Van Beverenmonument is interessant. Van Biesbroeck kreeg deze opdracht in het najaar van 1923, toen hij al in Bordighera (Italië) verbleef. Hij maakte het ontwerp steeds monumentaler en duurder. Ten slotte was het monument te groot voor de voorziene plaats (Edward Anseeleplein) en moest een nieuwe locatie gezocht worden (Citadelpark). In zijn brieven fulmineerde Van Biesbroeck inhoudend over het gebrek aan respect voor zijn

kunstenaarschap. Ondertussen was het project buitensporig duur geworden (213.000 F i.p.v. de voorziene 150.000 F) en bleef SM Vooruit achter met een forse financiële kater. De opbrengst van de inschrijvingslijst bedroeg slechts 62.881,40 F. Het is vrijwel zeker dat het Anseelecomité eenzelfde scenario ten zeerste wou vermijden.

(12) *Vóoruit*, 02/09/1938.

(13) *Vóoruit*, 02/09/1938.